

Den Haag, 9 december 2005

De Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
De heer drs. J. F. Hoogervorst
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag

Ons kenmerk: VCE-U-05-077-VWS

Betreft: Tussenrapportage 2005 Visitatiecommissie Emancipatie

Geachte heer Hoogervorst,

Zoals u bekend heeft de Visitatiecommissie Emancipatie (per 1 juli 2004 namens het kabinet ingesteld door de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid) als opdracht om in de periode tot 2007 de voortgang van het proces van gender mainstreaming bij de Rijksoverheid te volgen, te beoordelen en te stimuleren. Het proces voorziet onder meer in een tussenrapportage en een eindrapportage per departement en daarnaast in een overkoepelende tussen- en eindrapportage aan de coördinerend bewindspersoon.

Tussenrapportage 2005 ("Voorlopig Beeld")

Bijgaand ontvangt u de tussenrapportage 2005, waarin de commissie haar voorlopige beeld geeft van de stand van zaken met het emancipatiebeleid en gender mainstreaming op uw departement.

In het visitatieproces maakt de commissie gebruik van diverse bronnen van informatie (literatuurstudie, gesprekken op het ministerie, inventarisatiewerkshops en dergelijke). Deze informatie is de basis geweest voor de nu voorliggende tussenrapportage.

Het concept van deze tekst is tevoren voorgelegd aan uw ambtelijke medewerkers, ten behoeve van checks op juistheid van de daarin vermelde feiten en op het eventueel ontbreken van voor de conclusies relevante informatie. Uiteraard is ook gelegenheid gegeven tot een reactie op de (concept-)conclusies.

In een dezer dagen te verzenden brief van onze secretaris aan mevrouw Den Hoed wordt toegelicht hoe de commissie het informeel aangereikte commentaar heeft gewogen en verwerkt.

Doorzending aan de Tweede Kamer

Het kabinet heeft in een brief van 22 januari 2004 aan de Tweede Kamer ⁽¹⁾ aangekondigd dat de verantwoordelijke minister zelf (en niet de coördinerend minister) de resultaten van de visitatie aan de Tweede Kamer zal sturen: *"De betrokken minister kan daarbij aangeven op welke wijze hij of zij het man/vrouw-perspectief verder wil vormgeven en hoe wordt omgegaan met de uitkomsten van het visitatieproces"*.

De commissie heeft in haar Werkplan 2004-2007 (september 2004) in dit verband aangegeven dat zij voornemens was haar (tussen)rapportages eerst 8 dagen na ontvangst door de

betrokken ministers openbaar te maken. Omdat verschillende departementen onlangs verlenging van deze 8-dagen-termijn hebben gevraagd, heeft de commissie besloten de publicaties van de departementale tussenrapportages uit te stellen tot maandag 16 januari 2006, de laatste dag van het Kerstreces van de Tweede Kamer ⁽²⁾.

Samenvattende tussenrapportage 2005 aan het kabinet

In de week van 12 december hoopt de commissie haar samenvattende tussenrapport aan te bieden aan minister De Geus, in diens hoedanigheid van coördinerend bewindspersoon voor het emancipatiebeleid. In dit document worden korte beschrijvingen gegeven van de bevindingen per departement. Over uw departement wordt het volgende gemeld ⁽³⁾:

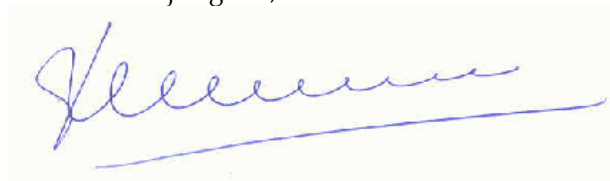
2.12. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Doordat het ministerie van VWS de facto onvoldoende medewerking heeft verleend aan de eerste fase het visitatieproces, heeft de commissie zich geen goed beeld kunnen vormen van gender mainstreaming en emancipatiebeleid op het departement. De informatie die de commissie heeft kunnen verzamelen, wijst er echter op dat er onvoldoende blijkt is van implementatie van gender mainstreaming. Zo is er geen sprake van het structureel toetsen van de seksespecifieke aspecten, noch aan het begin, noch aan het einde van de beleidscyclus. Het feit dat VWS de primaire verantwoordelijkheid voor gender en emancipatie in de uitvoering van het beleid legt bij gemeenten en veldpartijen, ontslaat het ministerie niet van de verantwoordelijkheid het beleid en de wetgeving die op het ministerie worden ontwikkeld te toetsen op genderaspecten en -effecten. Daarnaast heeft het ministerie zoals het zelf aangeeft een verantwoordelijkheid in het creëren van de juiste randvoorwaarden voor gemeenten en veldpartijen: ook op dat punt zal actief aan gender mainstreaming gewerkt moeten worden. Een teleurstellende uitkomst van dit kennelijk gebrek aan gender mainstreaming bij VWS is dat bij de grote stelselherzieningen niet of niet tijdig is gekeken naar genderaspecten, terwijl dit naar het oordeel van de commissie zeker op zijn plaats zou zijn geweest⁴.

De commissie ziet uit naar uw reactie en vertrouwt op een vruchtbare samenwerking met uw departement in de tweede visitatieronde.

Een gelijkkluidende brief zend ik aan staatssecretaris Ross-van Dorp.

Met vriendelijke groet,

P. C. Ladders - Elfferich
Voorzitter

¹ Kamerstukken II, 2003/04, 27071, nr. 18.

² In de gevallen waarin de tussenrapportages - met de reactie van de betrokken bewindspersonen - eerder aan de Kamer worden gezonden, publiceert de VCE de tussenrapportage en de reactie op het moment waarop de Kamer deze documenten online heeft gezet.

³ Onder het voorbehoud van wijzigingen bij de definitieve vaststelling van de tekst.

⁴ Op de WMO is pas na aandringen van de Tweede Kamer en in een zeer laat stadium een EER uitgevoerd.

**EMANCIPATIEBELEID EN
GENDER MAINSTREAMING
BIJ HET MINISTERIE VAN
VOLKSGEZONDHEID,
WELZIJN EN SPORT
*- Voorlopig Beeld -***

*Documentnummer VCE-05-38
December 2005*

Visitatiecommissie Emancipatie
Postbus 85842 - 2508 CM Den Haag
telefoon 070 - 427 4556 | fax 070 - 3924865 | vce@minszw.nl
www.visitatiecommissie-emancipatie.nl

INHOUDSOPGAVE

1. ALGEMENE INLEIDING	2
1.1. Het Nederlandse emancipatiebeleid	2
1.2. Gevolgde werkwijze	2
1.3. Status van deze rapportage.....	3
2. HET MINISTERIE VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT	3
2.1. Beleidsterreinen binnen Volksgezondheid, Welzijn en Sport.....	3
2.2 Emancipatie-aspecten binnen de beleidsterreinen	4
2.3. De plaats van emancipatiebeleid binnen VWS	5
3. VISIE VAN DE COMMISSIE OP DE STAND VAN ZAKEN.....	6
3.1. Het visitatieproces.....	6
3.2. Inhoudelijke resultaten van gender mainstreaming	6
3.3. De organisatie van gender mainstreaming.....	7
3.4. Conclusie: algemeen beeld.....	8
3.5. Aanknopingspunten voor follow-up	8
BIJLAGE 1: Taakstelling en samenstelling VCE.....	10
Taakstelling.....	10
Samenstelling	10
BIJLAGE 2: Documentatie	11

1. ALGEMENE INLEIDING

1.1. Het Nederlandse emancipatiebeleid

Sinds de Wereldvrouwenconferentie in Beijing in 1995 heeft ook Nederland gekozen voor de strategie om emancipatie duurzaam te verankeren in het beleid. Dit wordt aangeduid met de term gender mainstreaming en gedefinieerd als: het (re-)organiseren, verbeteren, ontwikkelen en evalueren van beleidsprocessen op zo'n manier dat het perspectief van gendergelijkheid wordt geïntegreerd in al het beleid, door de actoren die normaal dat beleid maken. Het kan ook worden gezien als een middel om de kwaliteit van het reguliere beleid te verbeteren door de doelstellingen van het emancipatiebeleid (rijksbreed en per departement) duurzaam na te streven. Daarnaast blijft specifiek beleid gericht op de doelgroep vrouwen en/of meisjes vaak nodig om specifieke achterstanden op te lossen.

In eerste instantie heeft de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de trekkersrol voor gender mainstreaming op zich genomen. Sinds begin 2004 zijn de departementen zelf aan zet. Uitgangspunt van het emancipatiebeleid is dat iedere bewindspersoon zelf verantwoordelijk is voor gender mainstreaming op het eigen beleidsterrein. Alle bewindspersonen dragen zo ieder op het eigen terrein bij aan het bereiken van de - breed aanvaarde - kabinetsdoelstellingen op het terrein van emancipatie. De coördinerend bewindspersoon stimuleert de overige bewindslieden, werkt op verschillende terreinen nauw met hen samen en zorgt voor een ondersteuningsstructuur.

Per 1 juli 2004 is de Visitatiecommissie Emancipatie (VCE) ingesteld door de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De commissie heeft als doelstelling om in de periode tot 2007 de voortgang van het proces van gender mainstreaming bij de Rijksoverheid te volgen, te beoordelen en te stimuleren (zie voor de taakstelling en samenstelling van de commissie bijlage 2).¹ De positie van allochtone vrouwen en meisjes vormt een specifiek aandachtspunt voor de commissie.

1.2. Gevolgde werkwijze

Tijdens de visitatie gaat het enerzijds om het vaststellen van de stand van zaken. Dit betekent het identificeren van gendergevoelige beleidsdomeinen, het inventariseren van de emancipatie-activiteiten en het meten van concrete resultaten binnen een departement: in hoeverre is een departement erin geslaagd het genderperspectief te integreren in het reguliere beleid en waar kunnen we dat zien? Anderzijds gaat het om de dialoog: waarom wordt het zo aangepakt, wat zijn daar de voordelen van, blijven er toch geen kansen liggen, valt er te leren van andere departementen of van maatschappelijke organisaties die met dezelfde thema's bezig zijn?

De commissie heeft bij de visitatie gekozen voor maatwerk. Voorop staat daarbij dat zij de beleidsvrijheid van de departementen zoveel mogelijk wil respecteren. Er is in deze eerste fase gebruik gemaakt van enkele vaste bouwstenen die flexibel zijn ingezet: informatieverzameling, kennismakingsgesprekken met de bewindspersonen, inventarisatieworkshops en

¹ Kamerstukken II, 2003/04, 27061, nr. 29.

gesprekken met ambtenaren, maatschappelijke organisaties en externe deskundigen. Voor de volgende fase staan verdere informatieverzameling, nadere verkenningen op specifieke beleidsonderdelen en wederom gesprekken met departementsmedewerkers, maatschappelijke organisaties en andere deskundigen op het programma, mede op basis van elementen uit deze rapportage.

De eerste fase van de visitatie bij het ministerie van VWS heeft bestaan uit een informatief gesprek op ambtelijk niveau op 10 december 2004, een gesprek met de minister en staatssecretaris op 11 januari 2005. Rondom deze activiteiten heeft informatieverzameling plaatsgevonden. De voorgenomen inventarisatieworkshops, voor andere departementen inmiddels afgerond, hebben voor VWS nog niet plaatsgevonden omdat het departement niet tijdig aan het informatieverzoek ten behoeve van de voorbereiding hiervan heeft voldaan. Tenslotte is het departement in de gelegenheid gesteld het concept van deze tussenrapportage te corrigeren op feitelijke onjuistheden.

1.3. Status van deze rapportage

De voorliggende rapportage is een eerste beschouwing van de VCE van de stand van zaken op het gebied van gender mainstreaming en emancipatiebeleid bij het departement van VWS. Het visitatieproces is nog maar halverwege en dit voorlopige beeld bevat geen compleet overzicht van de stand van zaken of afgerond oordeel daarover van de VCE. Wel wordt aangegeven wat tot nu toe is vastgesteld. Op basis daarvan zijn vraagpunten en eerste aanbevelingen geformuleerd tot verbetering of aanscherping van het beleid op het gebied van emancipatie en gender mainstreaming. Het departement kan hier nog mee aan de slag voordat de VCE in het najaar van 2006 haar definitieve oordeel vormt. De voorliggende rapportage vormt hiermee de basis voor de verdere activiteiten in het kader van het visitatieproces.

2. HET MINISTERIE VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

2.1. Beleidsterreinen binnen Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is verantwoordelijk voor zowel de kwalitatieve kant van de gezondheidszorg (artsen, ziekenhuizen, verpleeghuizen, gehandicaptenzorg), als de organisatie ervan (zorgverzekerings- en vergoedingstelsels). Het ministerie richt zich ook op het bevorderen van gezond gedrag en preventie. Dan gaat het onder meer om alcohol- en drugsbeleid, seksuele gezondheid, gezond eten en meer bewegen.

Bij welzijn gaat het om de verantwoordelijkheid voor de sociale infrastructuur. Belangrijke onderdelen van het welzijnsbeleid zijn het vrijwilligerswerk, de jeugdzorg, de thuiszorg. Ook beleid gericht op specifieke doelgroepen valt onder welzijn, bijvoorbeeld ouderenbeleid, jeugdbeleid (kinderopvang, opvoedingsondersteuning, operatie Jong), gehandicaptenbeleid, en homo-emancipatie. VWS verstrekt (nog in beperkte mate) subsidies aan maatschappelijke organisaties die bijdragen aan het versterken van het welzijn van bepaalde groepen.

Het sportbeleid betreft zowel de breedtesport als de topsport. De breedtesport wordt bevorderd vanuit het oogpunt van de bevordering van de gezondheid, maatschappelijke

participatie en sportief gedrag. De topsport in Nederland wordt bevorderd als symbool voor ambitie, als bron van ontspanning en voor ons nationale imago in binnen- en buitenland.

VWS werkt binnen haar taken samen met maatschappelijke organisaties en instellingen, en andere ministeries (waaronder Justitie). Een belangrijk beleidsterrein, de maatschappelijke ondersteuning, wordt gedecentraliseerd naar de gemeenten.

2.2 Emancipatie-aspecten binnen de beleidsterreinen

Zonder de suggestie te willen wekken compleet te zijn, wil de commissie in deze paragraaf de aandacht vestigen op de naar haar mening meest relevante aanknopingspunten voor emancipatie binnen de beleidsterreinen van het departement.

In zorg en welzijn zijn veel vrouwen werkzaam, waarbij sprake is van horizontale en verticale arbeidssegregatie. Het gaat hierbij om problematiek van zeer verschillende aard; van de (arbeidsrechtelijke) positie van alpha-hulpen tot het niet in deeltijd kunnen werken van medisch specialisten; van de ondervertegenwoordiging van vrouwen in het management tot de oververtegenwoordiging van vrouwen in de verzorgende beroepen. Waar het gaat om de persoonlijke verzorging zijn bijvoorbeeld de meeste de mantelzorgers en vrijwel alle alpha-hulpen vrouw. Grote delen van het welzijnsbeleid worden met de WMO de verantwoordelijkheid van de gemeenten. Het is de vraag of die verschuiving in combinatie met de beperkte budgettaire ruimte en de eigen beleidsvrijheid die gemeenten hebben er niet toe zal leiden dat een (te) groot deel van de 'zorgkant' op de schouders van familie/verwanten (lees: vrouwen) wordt gelegd. Zorg en welzijn als arbeidsmarktsector hebben dus belangrijke gendersaspecten, waarop het ministerie alert zou moeten zijn.

Met betrekking tot de vragers van zorg kan vastgesteld worden dat de bevolking voor meer dan de helft uit vrouwen bestaat; onder ouderen (die meer zorg behoeven) is het percentage nog beduidend hoger. Sommige klachten of behandelingen zijn vanzelfsprekend seksespecifiek². Maar ook verder zijn er verschillen in hoe mensen met klachten omgaan en zorg behoeven en zoeken, verschillen die onder meer langs genderlijnen lopen, maar ook langs sociaal-economische en sociaal-culturele lijnen. Van het ministerie mag verwacht worden dat in het beleid met deze verschillen rekening wordt gehouden.

Het vergoedingen- en verzekeringsstelsel zal op punten anders uitwerken voor vrouwen dan voor mannen. Het gegeven dat premies in het nieuwe zorgstelsel afhankelijk zijn van inkomen en gezinssamenstelling maakt dat dit stelsel niet sekseneutraal is. Vrouwen zijn immers oververtegenwoordigd binnen de lagere inkomens en binnen eenoudergezinnen. Daarnaast kunnen verschillen veroorzaakt worden door het al dan niet vergoeden van bepaalde ingrepen of medicijnen³. Bij stelselwijzigingen dient het ministerie zich van deze verschillen expliciet rekenschap te geven.

Waar het welzijnsbeleid zich met name richt op de meer achtergestelde groepen in de samenleving, raakt ook hier aan de vraagkant dit beleid meer vrouwen dan mannen.

² Denk bijvoorbeeld aan borstkanker, prostaatkanker, baarmoederhalskanker, bepaalde vruchtbaarheidsbehandelingen, genitale verminking. Bij dit laatste dossier zijn ook andere departementen betrokken; VWS is coördinerend.

³ Zoals borstcorrecties, anticonceptie, hormoonpreparaten; maar ook de maximering van psychotherapeutische consulten.

Vrouwen zijn vaker economisch niet zelfstandig en hebben lagere inkomens. Vrouwen participeren minder in het maatschappelijk leven. Dit geldt in nog sterkere mate voor allochtone vrouwen. Er zijn meer oudere vrouwen dan oudere mannen. Een bijzonder aspect bij dit alles is de invloed van cliënten- en belangenorganisaties. De vraag is of vrouwen zich in gelijke mate als mannen organiseren in dit soort organisaties en dit geldt zeker ook voor allochtone vrouwen. Dit alles dient een expliciet punt van zorg te zijn voor het ministerie.

Een belangrijk onderwerp waar gender een rol speelt is voorts vrouwenmishandeling⁴. VWS stelt middels een speciale uitkering 35 centrumgemeenten instaat de vrouwenopvang te financieren. Daarnaast loopt een Tijdelijke stimuleringsregeling advies- en steunpunten huiselijk geweld, waarmee deze in staat worden gesteld een landelijk dekkend netwerk van steunpunten op te zetten, dat op 1 januari 2006 operationeel moet zijn. VWS subsidieert daarnaast Transact dat bestrijding van seksueel geweld en bevordering van diversiteit in het takenpakket heeft.

Wat de sportsector betreft: mannen en vrouwen nemen hier in ongeveer gelijke mate deel, maar er zijn verschillen in onder meer de tak van sport waaraan zij deelnemen, de beschikbare budgetten, de participatie in besturen en functies binnen de verenigingen. Het ministerie heeft een rol als het gaat om het bevorderen van seksegelijkheid in de sport op alle niveaus. Sport voor allochtone meisjes en vrouwen verdient daarbij bijzondere aandacht. VWS heeft aandacht gevraagd bij de georganiseerde sport voor de achterblijvende participatie van vrouwen in besturen en kaderfuncties binnen verenigingen.

Op alle terreinen (zorg, welzijn, sport) speelt seksuele intimidatie als doorsnijdend thema waarvoor VWS zich verantwoordelijk zou moeten voelen.

2.3. De plaats van emancipatiebeleid binnen VWS

In oktober 2002 verscheen als bijlage bij het Interdepartementaal overzichtsrapport Gendermainstreaming de notitie 'Genderbeleid bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport'. Hierin ontvouwde het ministerie uitgebreide plannen voor het opbouwen van een interne structuur voor gender mainstreaming. Voor zover de Commissie heeft kunnen nagaan is geen uitvoering gegeven aan deze notitie.

Inmiddels is het uitgangspunt van VWS dat de verantwoordelijkheid voor emancipatie en gender in het kader van kwaliteit en klantgerichtheid primair bij gemeenten en veldpartijen zoals sport- en welzijnsinstellingen en zorgverzekeraars ligt⁵. VWS dient daarbij te zorgen voor de juiste randvoorwaarden. Emancipatie en gendermainstreaming zijn volgens het ministerie zo nodig integraal onderdeel van het beleidsproces. Men vindt dat hiervoor geen specifieke instrumenten of organisatiestructuren nodig zijn, zoals een coördinator, emancipatiecommissie of emancipatie-beleidsplannen. Op basis van het bovenstaande is de expertcommissie sekse en etniciteit, die in 2001 voor een periode van vier jaar is ingesteld, voortijdig opgeheven. Het resterende budget van de expertcommissie is overgeheveld naar

⁴ In het beleid is vrouwenmishandeling een onderdeel van het geweld in de private sfeer dat met de term 'huiselijk geweld' wordt aangeduid.

⁵ In augustus 2005 ontving de Commissie alsnog een brief van het ministerie waarin dit werd uiteengezet. Bij de brief was een impressie gevoegd van de mate waarin binnen een aantal beleidsterreinen aandacht wordt besteed aan de genderspecten. Enkele aspecten hiervan komen aan de orde in paragraaf 3.3.

ZonMw, dat het gebruikt voor een vervolgonderzoek naar de relatie tussen sociaal-economische gezondheidsverschillen, sekse en etniciteit.

VWS financiert verder het ZonMw programma M/V, de factor sekse binnen de gezondheidszorg (2000-2006). Het doel van dit programma is het implementeren van inzichten uit de sekse-specifieke hulpverlening in de structuur en het beleid van de gezondheidszorg. Tevens subsidieert VWS zoals eerder aangegeven TransAct, het landelijk expertisecentrum in de aanpak van huiselijk en seksueel geweld, en in sekse, etniciteit en zorg.

3. VISIE VAN DE COMMISSIE OP DE STAND VAN ZAKEN

3.1. Het visitatieproces

Het visitatieproces bij VWS is tot nu toe moeizaam verlopen. Terwijl het kennismakingsgesprek met de bewindspersonen relatief snel kon plaatsvinden, is de vaart er vervolgens behoorlijk uitgeraakt. Het departement bleek niet in staat de benodigde informatie ter voorbereiding van de inventarisatiewerkshops te leveren, noch werd op andere informatieverzoeken gereageerd. Inmiddels, te laat om binnen de desbetreffende fase van het visitatieproces nog concrete activiteiten te organiseren, is een deel van de informatie alsnog aangeleverd. De commissie hoopt dat VWS in het najaar de opgelopen achterstand kan inhalen.

3.2. Inhoudelijke resultaten van gender mainstreaming

In deze paragraaf kan, in tegenstelling tot in de rapportages over de andere departementen, geen gebruik gemaakt worden van de uitkomsten van de inventarisatiewerkshops die voorzien waren. De commissie heeft wel een indruk van de inhoudelijke resultaten gekregen op basis van de overige beschikbare informatie.

De commissie constateert dat op het beleidsterrein gezondheidsbevordering en ziektepreventie de aandacht in grote lijnen beperkt blijft tot gender in de vorm van sekse-specifiek beleid: screening op borstkanker en baarmoederhalskanker, gezondheid van vrouwen tijdens de zwangerschap. Van gender mainstreaming, in die zin dat het genderperspectief is geïntegreerd in het algemene beleid, is vrijwel geen sprake. Uitzondering is het expliciet rekening houden met allochtone vrouwen in de ontwikkeling van het beleid tegen overgewicht.

Uit een internationale vergelijkende studie⁶ blijkt dat op het terrein van (de preventie van) hart- en vaatziekten geen enkel genderperspectief wordt gehanteerd, terwijl dit zeer gerechtvaardigd zou zijn gezien de verschillen op het gebied van levensstijl en gezondheidsbewustzijn. Bovendien is vanuit het ministerie geen belangstelling getoond voor de mogelijkheid dit onderzoek in een internationaal forum te bespreken.

Op het gebied van sport stelt de commissie vast dat er enige aandacht is voor gender. Op het achterblijven van de sportdeelname van islamitische en Hindoeïstische meisjes en vrouwen

⁶ Joke Haafkens (ed.), 2005, Towards a simple framework for monitoring the integration of gender concerns in public health policies, WHO Europe/ZonMw.

wordt ingesprongen via verschillende integratieprogramma's (FORUM, Landelijk Overleg Minderheden). Het algemene beleid richt zich echter met name op de bevordering van sportdeelname door de allochtone jeugd in het algemeen, door middel van het programma Meedoen allochtone jeugd door sport (2006-2010). De Commissie heeft niet kunnen nagaan in hoeverre in dat programma aandacht wordt besteed aan genderaspecten. In de sportnota wordt geen aandacht meer besteed aan de (lage) participatie van vrouwen in sportbesturen. Dit is wel in een apart project ondergebracht. VWS subsidieert het Landelijk Netwerk Vrouw en sport. Het ministerie heeft in samenwerking met een aantal organisaties een vijftal instrumenten ontwikkeld die sportbonden en verenigingen kunnen helpen hun organisatie aantrekkelijker te maken voor vrouwen.

De commissie constateert dat VWS geen doelgroepenbeleid meer nastreeft binnen het arbeidsmarktbeleid in de zorg- en welzijnsector. Gezien echter de hardnekkige horizontale en verticale segregatie van de arbeidsmarkt in deze sector, en de verantwoordelijkheid van de overheid waar het gaat om het bevorderen van een gelijkwaardige arbeidsparticipatie van vrouwen enerzijds, en het doorbreken van genderstereotypingen anderzijds, ligt hier wel degelijk een taak voor het ministerie.

Op het terrein van de maatschappelijke zorg wordt door het departement op een aantal punten aandacht besteed aan gender. Zo wordt in de seksualiteitshulpverlening rekening gehouden met diversiteit in de doelgroep (seks, etniciteit). Bovendien richt het VWS-beleid op het terrein van huiselijk geweld zich, hoewel dit genderneutraal is geformuleerd, met name op vrouwen als slachtoffer en mannen als dader. Daarbij gaat het onder meer om de vrouwenopvang en daderhulpverlening. Een belangrijke wet als de WMO is echter pas in een zeer laat stadium onder druk van de Tweede Kamer aan een EER onderworpen, het nieuwe zorgverzekeringsstelsel is in het geheel niet onderzocht op genderaspecten.

Zoals vermeld zijn diverse subsidies aan organisaties ingetrokken, onder andere aan de Rutgerstichting. Het is de vraag of de daarvoor in de plaats gekomen subsidiering van de Rutgers-Nissogroep en enkele abortusklinieken tegemoet komt aan de hulpvraag van meisjes inzake anticonceptie.

3.3. De organisatie van gender mainstreaming

De commissie constateert dat er geen departementale infrastructuur voor gender mainstreaming en emancipatiebeleid is. Weliswaar is de Directeur Generaal Maatschappelijke Zorg formeel portefeuillehouder, maar voor zover bekend is er geen beleidsambtenaar belast met emancipatie en/of gender mainstreaming en is hiervoor geen formatie beschikbaar. De intracommissie emancipatie op het departement bestaat niet meer. Volgens het genderbeleid zoals dat in 2002 is geformuleerd zou bij iedere directie een medewerker aangewezen moeten zijn die gender en diversiteit in zijn of haar portefeuille heeft. De commissie heeft dit niet kunnen vaststellen. Voor zover de commissie bekend is wordt er niet aan deskundigheidsbevordering op het gebied van emancipatie, diversiteitsbeleid en gender mainstreaming gedaan. Er is geen geormerkt budget voor gender mainstreaming, maar er zijn wel middelen voor verschillende projecten en beleidsterreinen die een genderinvalshoek kennen. Het ministerie van VWS heeft geen eigen instrumenten voor gendermainstreaming op het departement.

3.4. Conclusie: algemeen beeld

Doordat het ministerie van VWS de facto onvoldoende medewerking heeft verleend aan de eerste fase het visitatieproces, heeft de commissie zich geen goed beeld kunnen vormen van gender mainstreaming en emancipatiebeleid op het departement. De informatie die de commissie heeft kunnen verzamelen, wijst er echter op dat er onvoldoende blijk is van implementatie van gender mainstreaming. De benodigde organisatiestructuur is niet aanwezig of functioneert niet, er is geen sprake van het structureel toetsen van de seksespecifieke aspecten, noch aan het begin, noch aan het einde van de beleidscyclus, er zijn geen taakstellingen, en emancipatie van vrouwen (en mannen) is geen thema binnen het departement.

De commissie wijst er op dat het feit dat VWS de primaire verantwoordelijkheid voor gender en emancipatie in de uitvoering van het beleid legt bij gemeenten en veldpartijen, het ministerie niet ontslaat van de verantwoordelijkheid het beleid en de wetgeving die op het ministerie worden ontwikkeld te toetsen op genderaspecten en -effecten. Daarnaast heeft het ministerie zoals het zelf aangeeft een verantwoordelijkheid in het creëren van de juiste randvoorwaarden voor gemeenten en veldpartijen: ook op dat punt zal actief aan gender mainstreaming gewerkt moeten worden. Een teleurstellende uitkomst van dit kennelijk gebrek aan gender mainstreaming bij VWS is dat bij de grote stelselherzieningen niet (tijdig) is gekeken naar genderaspecten, terwijl dit naar het oordeel van de commissie zeker op zijn plaats zou zijn geweest.

3.5. Aanknopingspunten voor follow-up

De commissie formuleert in het nu volgende een aantal aanbevelingen, suggesties en aandachtspunten waarmee het ministerie naar het oordeel van de commissie in de periode tussen de beide visitatierondes aan de slag zou kunnen. Dit wil niet zeggen dat geen andere goede acties denkbaar zouden zijn; het staat het ministerie natuurlijk voorts vrij naar eigen inzicht verbeteringen aan te brengen in de wijze waarop het genderperspectief in het beleid wordt geïntegreerd. Door de vertraging die in het visitatieproces bij VWS is opgetreden, acht de commissie het doen van beleidsinhoudelijke aanbevelingen voorbarig.

Het beleid

De commissie dringt er ten sterkste op aan dat op een aantal belangrijke, generieke dossiers werk wordt gemaakt van gender mainstreaming: door het toetsen van (mogelijke) genderaspecten, en door het zonodig aanpassen van het beleid naar aanleiding van een dergelijke toets. Belangrijk hierbij is dat waar nodig de tijd wordt genomen voor grondige analyse. Dit betekent dat emancipatie-effectrapportages en andere instrumenten veel eerder in het beleidsproces moeten worden ingezet. Inmiddels is de door de Tweede Kamer verzochte emancipatie-effectrapportage op de WMO uitgevoerd. De commissie gaat ervan uit dat het ministerie de uitkomsten daarvan serieus zal nemen.

Een concrete aanbeveling is om op korte termijn alsnog een Emancipatie-Effectrapportage uit te voeren op het nieuwe zorgverzekeringsstelsel en de gendereffecten die het gevolg kunnen zijn van de terugkeer naar het 'gezinsdenken' die in de stelselherziening is opgenomen, scherp te monitoren. De commissie acht het bovendien van groot belang dat evaluatie plaatsvindt van de gevolgen van het intrekken van subsidies aan verschillende instellingen.

De organisatie

Allereerst beveelt de commissie het departement aan snel een betere infrastructuur op poten te zetten voor gender mainstreaming. Ook waar dit wellicht niet nodig lijkt te zijn omdat de verantwoordelijkheid bij andere partijen ligt, toont de praktijk aan dat gebrek aan interne organisatie op dit gebied onder meer tot gevolg heeft dat algemeen beleid stelselmatig onvoldoende wordt getoetst op gendereffecten, vooraf of achteraf.

Een andere dringende aanbeveling is het commitment van de politieke en ambtelijke top expliciet uit te dragen. Dit laatste dient zowel binnen het eigen departement te gebeuren als in de richting van de partners van het ministerie (gemeenten, instellingen, etc.). Wat hier zou helpen is het opstellen en uitvoeren van een helder emancipatiebeleid met duidelijke doelstellingen.

Op een departement met zoveel gendergevoelige beleidsterreinen is het voorts noodzakelijk aan deskundigheidsbevordering te doen. De commissie beveelt aan hier zo snel mogelijk een start mee te maken. Dit kan door middel van laagdrempelige activiteiten als lezingen en workshops.

BIJLAGE 1: Taakstelling en samenstelling VCE

Taakstelling

Volgens het instellingsbesluit van 29 juni 2004 heeft de Visitatiecommissie Emancipatie de volgende taken:

- a. het toetsen van de integratie van het man/vrouw-perspectief in beleidsontwerp en beleidsuitvoering
- b. het inzicht geven aan de verantwoordelijke bewindspersonen in verbeteringsmogelijkheden en het aanwijzen van de beleidsdomeinen die bij voorrang extra aandacht behoeven
- c. het in kaart brengen van goede voorbeelden en deze ter beschikking stellen aan bewindspersonen
- d. het inzicht geven in de algehele voortgang van de uitvoering van de gender mainstreaming en het zonedig doen van voorstellen tot bijstelling daarvan aan de coördinerend bewindspersoon voor emancipatie.

Met "het integreren van het man/vrouw-perspectief" wordt het algemene begrip gender mainstreaming bedoeld.

Samenstelling

De commissie is als volgt samengesteld:

Voorzitter	mevrouw mr. P. C. Lodders-Elfferich
Plaatsvervangend voorzitter	mevrouw mr. G. M. M. Blokdijk-Hauwert
Leden	de heer drs. A. Kasem mevrouw drs. T. van den Klinkenberg mevrouw mr. dr. L. M. M. Mulder mevrouw prof. dr. J. V. Outshoorn de heer prof. dr. J. J. Schippers
Adviserend lid namens het SCP	mevrouw dr. S. Keuzenkamp
Secretaris / adviserend lid	de heer mr. J. H. J. de Wildt

De commissie wordt ondersteund door het secretariaat dat naast de secretaris bestaat uit:

Plaatsvervangend secretaris	mevrouw dr. M. J. Meesters
Bureau manager	mevrouw K. Nairi

De delegatie voor VWS bestaat uit:

Voorzitter	mevrouw prof. dr. J. V. Outshoorn
Lid	mevrouw mr. G. M. M. Blokdijk-Hauwert

BIJLAGE 2: Documentatie

- Website ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Eindrapportage Emancipatietaakstellingen departementen 1999-2002, juli 2002
- Interdepartementale overzichtsrapportage Gendermainstreaming, oktober 2002 (met daarin de bijlage: genderbeleid bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport)
- Emancipatie in de Begrotingsstukken 2005, (VCE, mei 2005)
- Jaarrapportage personeel en organisatie 2004, VWS, maart 2005;
- Vragenlijst over discriminatie tegen vrouwen en meisjes in de sport, november 2004
- Tijd voor sport; bewegen, meedoen, presteren. Sportnota Ministerie VWS, 2 september 2005.
- Wetstekst van de Zorgverzekeringswet, 2004.
- Memorie van Toelichting bij de Zorgverzekeringswet, 2004.
- Wetstekst van de Wet op de Zorgtoeslag, 2004.
- Ministerie van VWS, Op weg naar een bestendig stelsel voor langdurige zorg en maatschappelijke ondersteuning, 2004.
- Ministerie van VWS, Notitie 'De mantelzorger in beeld', 2005
- Emancipatiemonitor 2004, Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag 2004. (Zie ook de Emancipatiemonitor 2000 resp. 2002)
- Verkenning Levensloop, Beleidsalternatieven voor leren, werken, zorgen en wonen, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, januari 2002.
- Handleiding Gender Mainstreaming, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, DCE, 2003
- Handleiding Emancipatie Effectrapportage, herziene editie, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, DCE, 2005